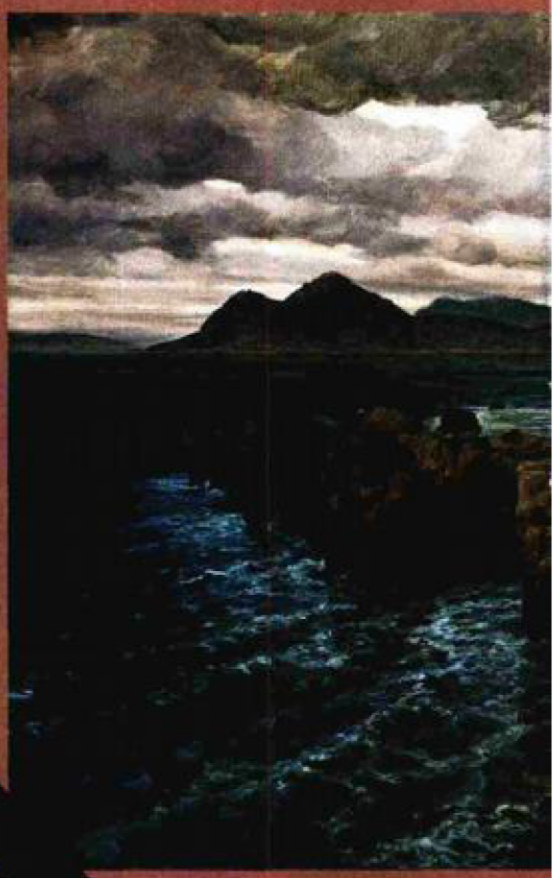

Otvor sli

Povodom 130. godišnjice rođenja i 50. godišnjice smrti, u zagrebačkom je Umjetničkom paviljonu otvorena je izložba „Nasta Rojc – kritička retrospektiva", na kojoj se može vidjeti 125 vrhunskih djela te slikarice

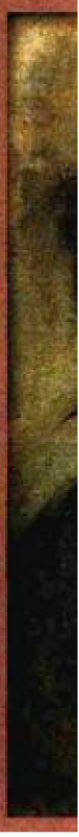

/NAPISAO/ **TONKO VULIĆ** / tonko.vulic@aktual.hr
/SNIMIO/ **SAŠA ZINAJA**

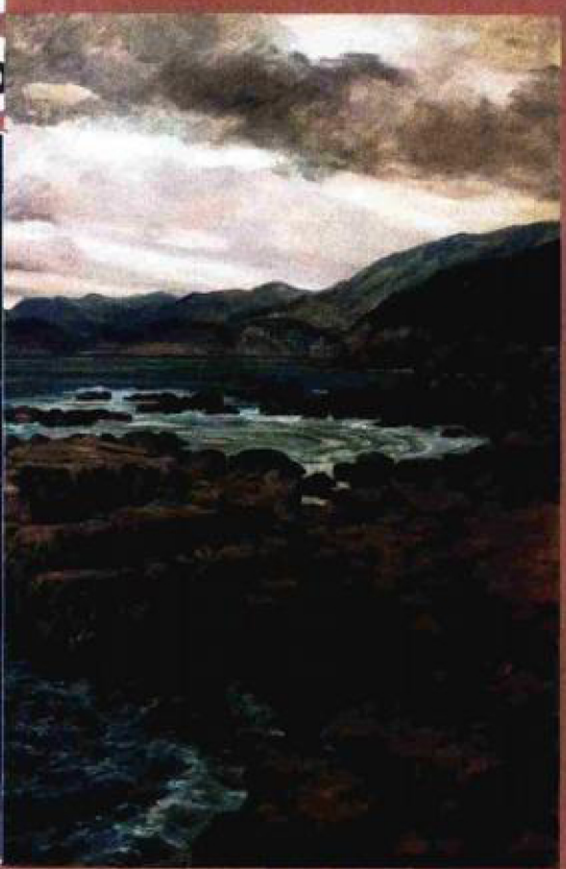

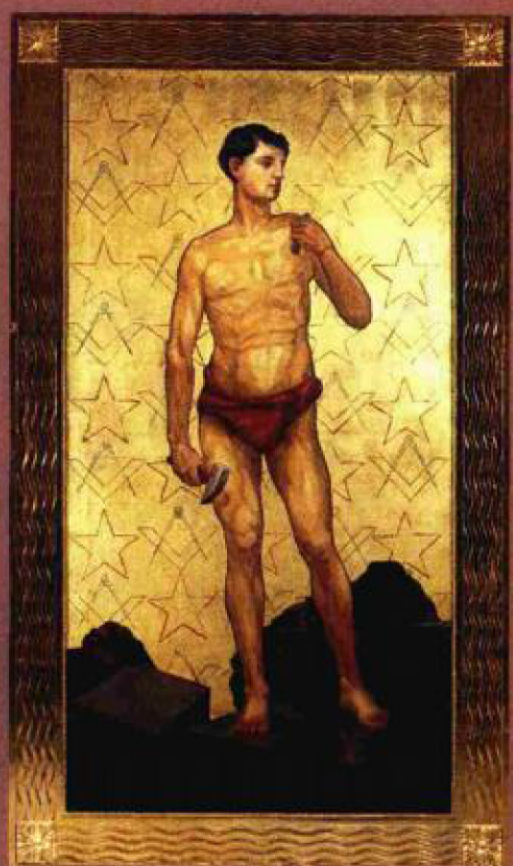

RADOVI SLIJEVA NA DESNO:
Ulje na platnu " Autoportret s konjem" iz 1922.; ulje na platnu "Morski pejsaž" iz 1938.; kombinirana tehnika "Snaga", oko 1912.; ulje na platnu "Autoportret u lovačkom odijelu" iz 1912.; ulje na platnu "Naše doba" iz 1928. (u sredini); ulje na platnu "Mrtva priroda s maskama" (drugi red, prva slijeva)

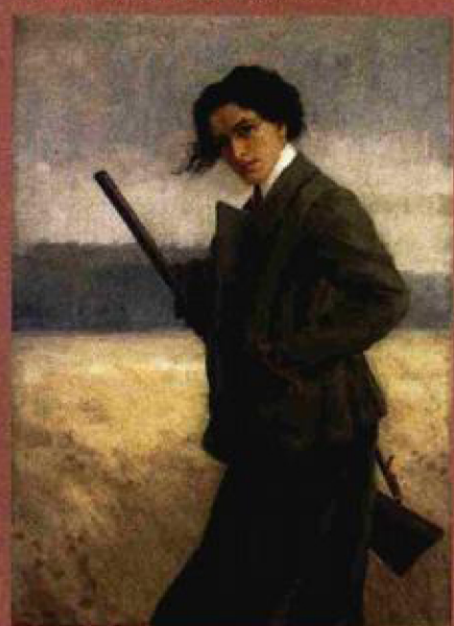

rena velika retrospektiva
karice Naste Rojc

JOŠ TRI VRHUNSKA DJELA
Kreda i pastel ljepenka "Profil starice" (lijevo); ulje na platnu "Portret gospođe Smrti" iz 1911. (gore); kombinirana tehnika "Ljepota", oko 1912. (desno)

U hrvatskoj povijesti slikarstva malobrojne su slikarice, no i one koje su znane nisu dovoljno valorizirane i prezentirane. Jedno od takvih imena je i Nasta Rojc koja se među prvima izborila za ravnopravan položaj s kolegama slikarima te ostvarila djela presudna za razvoj moderne hrvatske umjetnosti. Povodom 130. godišnjice rođenja i 50. godišnjice smrti, u zagrebačkom je Umjetničkom paviljonu u utorak 15. travnja otvorena izložba „Nasta Rojc – kritička retrospektiva", na kojoj se može vidjeti 125 vrhunskih djela te slikarice. Izložba je podijeljena u tri dijela: pejzaži i gradski motivi, portreti te autoportreti, a izložene su slike posuđene iz prestižnih hrvatskih likovnih institucija poput Moderne galerije u Zagrebu, Muzeja grada Zagreba, Gradskog muzeja Bjelovar, zbirke Hrvatske slikarice rođene u 19. stoljeću, u vlasništvu Grada Zagreba. Tu su i mnogobrojna djela iz privatnih zbirki, među kojima je najviše onih iz zbirke dr. sc. Josipa Kovačića. Izložbu će pratiti raskošan katalog na 200 stranica s iscrpnim bibliografskim dijelom i reprodukcijama u boji svih djela. Autorica i kustosica izložbe je ravnateljica Umjetničkog paviljona, viša kustosica Jasminka Poklečki Stošić, stručnu koncepciju i izbor djela za izložbu potpisuje povjesničarka Ivanka Reberski, a likovni postav Ante Rašić.

Namjera izložbe je razbiti famu o „**BEZNAČAJNOM I ZASTARJELOM SLIKARSTVU** rađenom ženskom rukom" s obzirom na to da njena djela stoje uz bok najboljih slikara s početka 20. stoljeća. Nasta Rojc spada u slikarice modernističke impresije, stila koji se očituje u njenim pejzažima i portretima.

ODABRANA PONAJBOLJA DJELA

Nasta Rojc je slikarica čiji je privatni život i odbacivanje tadašnjih malograđanskih normi nemoguće odvojiti od njena slikarstva. Usprkos formalnom braku sklopljenom 1910. godine s prijateljem i kolegom Brankom Šenoom, od 1923. je živjela s Alexandrinom Onslow, časnicom britanske vojske koju je upoznala neposredno po završetku Prvog svjetskog rata. U njihovoj kući na Rokovu perivoju 6 u Zagrebu, nalazio se umjetničin atelje koji je ujedno bio i salon, poput suvremenih pariških salona Gertrude Stein i Alice B. Toklas u Rue des Fleures, ili onoga književnice Natalie Clifford Barney i slikarice Romaine Brooks u Rue Jacob. Alexandrina Onslow je kao članica Britanskog ženskog društva za transport ranjenika, Prvi svjetski rat provela na raznim frontovima, a sredinom dvadesetih se godina definitivno nastanila u Zagrebu gdje je živjela s Nastom Rojc sve do svoje smrti 1949. godine. Nasta i Alexandrina su od strane ustaških vlasti bile osumnjičene da pomažu partizanski pokret te su u srpnju 1943. uhićene i zatvorene. Zbog bolesti smještene su u kazneničku bolnicu, ali su zbog nedostatka dokaza puštene na slobodu. Međutim, kuća koju im je ustaški režim konfiscirao nije im vraćena ni nakon završetka rata, već im je bilo dopušteno koristiti samo nekoliko prostorija.

„Izložbu smo nazvali „Kritička retrospektiva" jer smo slikaričini opusu pristupili na kritički način želeći iz njega odabrati ponajbolja djela. Namjera nam je da se konačno razbije fama o „beznačajnom i zastarjelom slikarstvu rađenom ženskom rukom" s obzirom na to da njena djela stoje uz bok najboljih slikara s početka 20. stoljeća. Nasta Rojc spada u slikarice modernističke impresije, stila koji se očituje u njenim pejzažima, dok njeni portreti duboko ulaze i oslikavaju psihološku osobnost portretiranih ljudi. Vrlo je zanimljivo i njeno autoportretno slikarstvo kroz koje je pokazala sve svoje identitete. Nasta Rojc je za svoje vrijeme bila potpuno avangardna žena, kako načinom slikanja tako i svojim životom stilom", kaže Ivanka Reberski.

Prva velika izložba Naste Rojc održana je 1938. u Umjetničkom paviljonu, nakon čega je postepeno padala u zaborav. I dok je za života još i bila prisutna na izlagačkoj sceni, nakon smrti 1964. gotovo da je bila zaboravljena, sve do velike retrospektivne izložbe održane 1996. u Umjetničkom paviljonu koju je priredila Đurđa Petravić Klaić, te izložbe u Muzeju arhitekture 2007. godine koju je priredila Leonida Kovač. „Te izložbe, zajedno s ovom kritičkom retrospektivom, čine trilogiju kojom se, sada već sasvim jasno i objektivno, može sagledati, procijeniti i

VELIKI IZBOR RADOVA Autorica i kustosica izložbe je ravnateljica Umjetničkog paviljona, viša kustosica Jasminka Poklečki Stošić, stručnu koncepciju i izbor djela potpisuje povjesničarka Ivanka Reberski, a likovni postav Ante Rašić(gore); fotoportret Naste Rojc iz Beča iz 1902. (dolje lijevo); Nasta Rojc s ocem na balkonu u Dugoj ulci, današnjoj Radićevoj, s pogledom na zagrebačku katedralu (dolje desno)

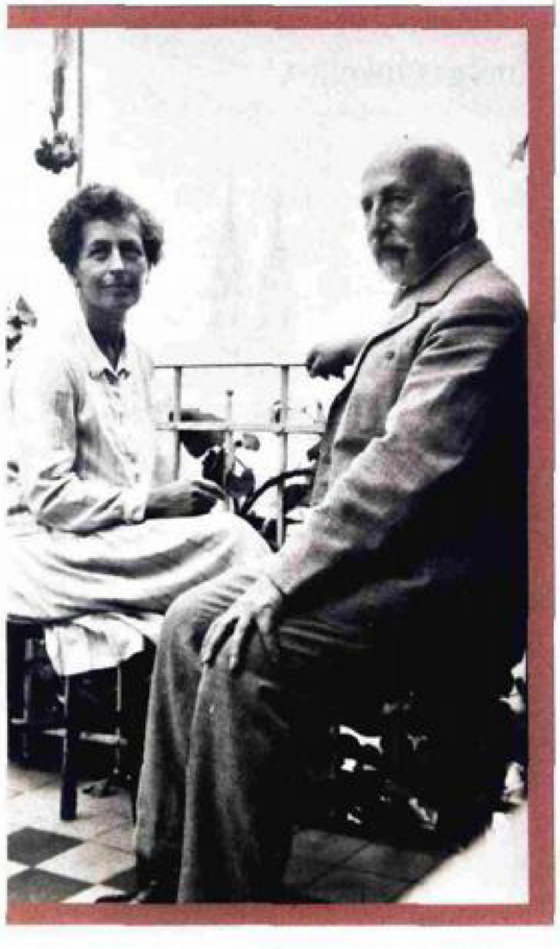

valorizirati opus slikarice koja je zasigurno *bila neobična i intrigantna pojavnost na* likovnoj sceni moderne umjetnosti u Hrvatskoj. Ovom smo kritičkom retrospektivom, na određeni način, zatvorili krug sagledavajući Nastine slike kroz vrijeme, kroz razne faze, *razne teme, motive i tehnike. Time smo javnosti* i struci željeli predočiti svu raskoš talenta ove slikarice, njezinu važnost i vrijednost te time potaknuti novo čitanje. Vjerujemo da ćemo pridonijeti revalorizaciji cjelokupnoga Nastinog opusa, da bi se tako utvrdilo mjesto koje joj zasluženo pripada unutar hrvatske moderne umjetnosti", kaže Jasminka Poklečki Stošić.

RASKOŠ TALENTA NASTE ROJC

Prilikom pripreme izložbe, Jasminka Poklečki Stošić intenzivno se bavila otkrivanjem privatnih zbirki, odnosno privatnih vlasnika koji posjeduju do sada nikada izlagana djela ove slikarice. „Neke, poput ulja na platnu „Portret Antuna Ullricha" i „Portret Betti Ullrich", kao i „Mrtva priroda s maskama", do sada nisu nikada viđene u javnosti i nitko, osim njihovih vlasnika i onih koji vlasnicima zalaze u dom, nije ni znao da one postoje. A baš su te tri slike podsjetnik na jedno lijepo, dugogodišnje prijateljstvo između Naste Rojc i legendarnoga galerista Antuna Ullricha, osnivača amblematskog Salona Ullrich. Sljedeće veliko otkriće uslijedilo je početkom 2013. godine kada me je tadašnja intendantica Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu, Ana Lederer, pozvala da pogledam sliku koja se nalazi u njezinu uredu. Golemo ulje na platnu s prikazom glumice Marije Ružičke Strozzi, nazvano „Portret glumice", signirano potpisom slikarice, nikada do sada nije bilo izlagano i predočeno javnosti. To je monumentalna slika, remek-djelo, kojim se ova slikarica još jednom dokazala kao vrsna portretistica. Tri slike, za koje sam saznala nakon što smo zaključili izbor djela za retrospektivu, najveće su i posve sigurno značajno i važno otkriće ovoga dugogodišnjeg istraživanja. Riječ je o tri monumentalne slike Naste Rojc iz privatnog vlasništva Marijana Hanžekovića. Uz remek-djelo „Morski pejsaž", ulje na platnu iz 1938. godine, impresivnih dimenzija 134 x *179 cm, tu su i dvije potpuno neobične i ne*očekivane slike iz njezina opusa: „Ljepota" i „Snaga". Obje su slike bile naručene za ložu Slobodnih zidara koja se nalazila u negdašnjoj ulici Adolfa Mošinskog 22, današnjoj Na*zorovoj ulici. Loža se zvala „Ljubav bližnjeg"*, a slike su se nalazile u hramu lože te su dobile naziv prema trima malim svjetlima kojima se osvjetljava hram Slobodnih zidara: Ljubav, Snaga i Mudrost. Stoga se ne zna je li postojala i treća slika koja je predstavljala Mudrost. Na obje slike uočljivi su simboli Slobodnih zidara: pentagram, šestar i kutnik, kao i neobrađeni i obrađeni kamen. Oba djela zanimljiva su s likovnog i povijesnog aspekta te sam uvjerena da će ova izložba potaknuti na njihovu daljnju analizu i komentar", kaže Ja*sminka Poklečki Stošić.*

Izložba nije postavljena kronološkim redom, već je organizirana u tri cjeline. Portreti i pejzaži izloženi su u lijevom, odnosno desnom, krilu Umjetničkog paviljona dok su u *središnjem djelu postavljeni autoportreti i* takozvani „modernistički iskoraci" Naste Rojc. „Naročito je važan umjetničin autoportret na čijoj poleđini piše „Simbolistički autoportret. Ja borac". Ta se slika pojavila na retrospektivi Đurđe Petravić Klaić, no nakon izložbe slici se izgubio svaki trag. Sama je Leonida Kovač u tekstu ovoga kataloga izrazila žaljenje što je slika „izgubljena". Potaknuta prijelomnom važnošću ovoga djela u sagledavanju cjelokupnog opusa Naste Rojc, naročito onog dijela u kojemu ona, za svoje vrijeme apsolutno smiono, kreće ka modernitetu, odlučila sam pokušati ući u trag „Simbolističkom autoportretu". Istraživanje me odvelo izvan granica Hrvatske, u privatnu zbirku gdje se nalazi nekoliko Nastinih slika. Tamo sam naišla i na iznenađujuće otkriće: „Autoportret s puškom" iz 1912. godine, ulje na platnu omanjih dimenzija, zapravo sliku koja je poslužila kao skica za remek-djelo Naste Rojc „Autoportret u lovačkom odijelu", koje se čuva u Modernoj galeriji u Zagrebu", kaže Jasminka Poklečki Stošić.

ISPRED SVOGA VREMENA

Postav izložbe napravio je Ante Rašić u skladu s namjerama autorica izložbe, da se istaknu najveća umjetnička postignuća Naste Rojc i prikaže njena osobnost. „Stoga sam odmah na ulazu postavio „Autoportret s konjem", dok sam uza zidove postavio fotografije koje prikazuju koliko je Nasta Rojc bila ispred svog vremena. Posjetitelji, tako, imaju priliku vidjeti fotografije Naste s automobilom, puškom, na konju ili u muškom odijelu. Oduševit će ih zasigurno i ulja na platnu s perspektivama Zagreba, slikana na dotad neuobičajen način, kao i portreti koji su smješteni u istočnom krilu", kaže Ante Rašić.

Nasta Rojc je rođena u Bjelovaru 6. studenog 1883. u uglednoj i imućnoj građanskoj obitelji, a umrla je u Zagrebu na svoj rođendan 1964. godine. Tijekom 1901. i 1902. *usprkos protivljenju oca, ministra* bogoštovlja i nastave, te kasnije hrvatskog podbana i zastupnika u Jugoslavenskom parlamentu, u Zagrebu je pohađala privatnu slikarsku školu Otona Iveковića, a od 1902. do 1904. studi*rala je u Beču na Kunstschule für Frauen und* Mädchen, te pohađala i fotografsku školu u Kölnerhofgasse. Godine 1907. upisala se na Frauen Akademie u Münchenu, u klasi Heinricha Knirra. Nezadovoljna njegovim načinom poduke, upisala se u Heimannovu školu, gdje je satove crtanja akta pohađala s Miroslavom Kraljevićem. Za vrijeme školovanja u Münchenu, viđala se i s Josipom Račićem, Vladimirom Becićem i Oskarom Hermanom, slikarima koje je lokalna povijest umjetnosti ›

USKORO OTVARANJE PROSTORA ZA IZLAGANJE
Iz privatne zbirke Josipa Kovačića za izložbu je posuđeno 37 slika Naste Rojc

uzdigla u status rodonačelnika hrvatskog modernog slikarstva svodeći ih pod zajednički nazivnik "slikara münchenskog kruga". U razdoblju od 1908. - 1912. Nasta Rojc je ponovno studirala na Umjetničkoj školi u Beču, a nakon jednogodišnjeg boravka u Engleskoj tijekom 1924. i 1925. godine, 1926. je samostalno izlagala u londonskoj Gieves Art Gallery. Po izlasku afirmativne kritike izložbe u Timesu, od londonskog je Women's International Arts Cluba dobila poziv za sudjelovanje na njihovoj proljetnoj izložbi. Svjesna minorizacije umjetničke produkcije žena, Nasta Rojc je u Zagrebu 1928. inicirala osnivanje Kluba likovnih umjetnica. Te je godine naslikala sliku „Naše doba" čija je nekonvencionalna slikarska forma i sociokritička žestina usporediva s djelima avangardnih umjetnika i umjetnica koji istodobno djeluju u weimarskoj Njemačkoj. Ta je slika izložena i na sadašnjoj izložbi Naste Rojc u Umjetničkom paviljonu. Od slikarstva je dobro živjela sve do ratnih četrdesetih godina, ostajući neprekidno na poziciji koja joj je osiguravala ničim ometanu stvaralačku autonomiju, ne pripadajući ni jednoj likovnoj opciji ili grupaciji. Sukladno svojoj izdvojenoj poziciji, koja ju je pratila na putu žene-slikarice, nije prihvaćala razlikovne kvalifikative između „muške" i „ženske" ruke, te se neprekidno morala dokazivati braneći ravnopravnu poziciju.

NEKONVENCIONALNA FORMA

Trideset i sedam slika Naste Rojc, koje se mogu vidjeti na izložbi „Kritička retrospektiva", posuđene su iz privatne zbirke Josipa Kovačića i njegove donacije „Hrvatske slikarice rođene u 19. stoljeću" s više od tisuću djela koju je donirao Gradu Zagrebu. „Za slike Naste Rojc zainteresirao sam se 1975. godine, nakon što sam se vratio iz Mađarske gdje sam četiri godine radio kao predavač na tadašnjoj Južnoslavenskoj katedri na Pedagoškom fakultetu u Pečuhu. Na vrijednost njenih slika ukazao mi je profesor Darko Schneider, tadašnji kustos Moderne galerije, iako su brojni ondašnji likovni kritičari negativno pisali o djelima hrvatskih slikarica rođenih u 19. stoljeću. Preko Schneidera stupio sam u kontakt s Jelenom Puškarski, dohraniteljicom Naste Rojc, koja je oporučno naslijedila mnoga slikaričina djela. Među tim je slikama bilo dosta platna bez podokvira i studija na kartonima, koji dotad nisu našli svog kupca, ali su bile čak i genijalnije od slika rađenih po narudžbi. Postepeno sam, u skladu s financijskim mogućnostima, otkupljivao Nastine slike od gospođe Puškarski tako da ih sada imam više od sto. Otkupio sam i brojne skice koje je bilo potrebno laboratorijski restaurirati s obzirom na to da su godinama ležale u podrumu, kao i kovčeg s Nastinim fotografijama i dnevnikom", kaže Josip Kovačić koji je 1983., povodom 100. godišnjice rođenja, u galeriji „Buljat" u Dežmanovom prolazu organizirao prvu mini retrospektivnu izložbu od 50 slikaričinih djela koja su tada bila u njegovoj zbirci, a autor izložbe bio je prof. Ive Šimat Banov.

> Ova izložba nije postavljena kronološkim redom, već je organizirana u tri cjeline. **PORTRETI I PEJZAŽI** izloženi su u lijevom, odnosno desnom, krilu Umjetničkog paviljona dok su u središnjem djelu postavljeni autoportreti i takozvani „modernistički iskoraci" Naste Rojc.

„Nasta Rojc je još za života slovila kao „Kraljević među ženama", a već 1911. Anton Gustav Matoš je pohvalno pisao o njenim djelima te je vrlo skupo prodavala svoje portrete. Ona je bila jedna od rijetkih hrvatskih slikarica koje su postale slavne još za vrijeme svog života. Najpoznatija je svakako bila Slava Raškaj, zatim Nasta Rojc te barunica Vera Nikolić Podrinska. Na Nastin je slikarski stil naročito utjecao portretist otmjenog engleskog društva John Singer Sargent čije je slike imala priliku vidjeti engleskom paviljonu na Internacionalnoj izložbi u Veneciji 1907. godine. Inače, jako zanimljivim detaljem iz Nastine biografije smatram odnos prema braku, odnosno tjelesnim kontaktima, što je u svom dnevniku iskazala slijedećim riječima: „Mene jednostavno nisu privlačili ljubavni doživljaji. Za mene je to pitanje odavno riješeno. Doma me čeka Branko. Pa ako se ikad moram vezati, to će biti on, bez romana zaljubljenosti i pripovijesti, a opet jedno dobro djelo jedan drugome. Ali o tome nisam nikome govorila. To je prelijepo i preplemenito da bi tko razumjeti mogao". S obzirom na to da je bila jako lijepa, udvarali su joj se mnogi muškarci u Austriji i Njemačkoj nazivajući je „ruskom princezom". No, Nasta je od svih muškaraca ostvarila vezu jedino s Brankom Šenoom za kojeg se čak i udala 1910., ponajviše zbog toga da zadovolji želju svoga oca. „Da tati napravim veselje, pristala sam, ali da se brak ograniči na ceremoniju u crkvi, bez promjene prezimena", zapisala je Nasta u svom dnevniku. S Brankom je živjela u kući u ulici Mošinskoga 24, pored lože Slobodnih zidara", kaže Josip Kovačić.

UTJECAJ ROKOKOA

Jednom od boljih slika Naste Rojc, Josip Kovačić smatra portret gospođe Olge Kesterčanek, koju je izložena na „Kritičkoj retrospektivi", ali mu je žao što autorice izložbe nisu uvrstile i portret Mile Rojc jer se radi o slici Naste Rojc koju je najskuplje platio. „Naime, Nasta je taj portret napravila po povratku iz Venecije te je na njoj primjetan utjecaj venecijanske rokoko slikarice Rosalbe Carriere, čije je slike tamo vidjela. Carriera je svoja ulja radila tako da nalikuju pastelima, a upravo tako je naslikana i ova slika. Kupio sam je od dohraniteljice Mile Rojc, koja se nakon smrti svoje gazdarice odlučila preseliti u Ameriku. Pri tom je sa sobom željela ponijeti svih 14 slika Naste Rojc, ali joj je Zavod za zaštitu spomenika dao dozvolu za 13 slika, a zabranio iznošenje samo ovog portreta sestrične Mile Rojc iz zemlje, smatrajući ga osobito vrijednim. Gospođa ju je odlučila prodati, te postavila izuzetno visoku cijenu. Da bih je kupio, prodao sam trostruko veće Becićevo ulje", kaže Josip Kovačić koji još uvijek očekuje da mu grad osigura prostor za izlaganje iz „Zbirke Hrvatske slikarice rođene u 19. stoljeću" koju je Zagrebu donirao još 1987. godine, a za dopunu te prve donacije pripremio je još 2000 eksponata. ■